

Afscheid Nico de Boer, vrijdag 18 oktober 2019, bijdrage Jos van der Lans

Ik schreef Nico zo'n twee weken voor zijn overlijden een kaartje met daarop de tekst dat hij wat mij betreft het ultieme bewijs had geleverd dat de Cruijffiaanse wet dat elk nadeel een voordeel heeft niet langer geldt. Aan ALS is immers in de verste verte geen voordeel te verbinden, zelfs Johan Cruijff was daar in zijn onnavolgbaarheid niet in geslaagd. Maar nu Nico dood is, weet ik eigenlijk niet meer zo zeker of dat wel klopt. Want we zijn met velen de laatste maanden dichter dan ooit bij hem gekomen. We hebben over zijn leven, over onze levens, over gedeelde ervaringen, over herinneringen, over leven en dood, over kinderen en kleinkinderen gesproken. Terwijl ALS haar sloopwerk verrichtte, werd hij ons dierbaarder dan ooit. Oké, dat gaan we niet een voordeel noemen, Johan Cruijff kan de pot op, maar wat was het warm, mooi en ontroerend.

Ik heb geprobeerd die dierbaarheid te verwoorden in de verschillende In Memoria die vlak na zijn dood online zijn gegaan. Daarin leest u ook zijn professionele geschiedenis: hoe hij werd uitgeloot voor de studie geneeskunde, andragogie ging studeren, de wetenschap die in de jaren zeventig de emancipatie van de mensheid wilde bevorderen, hoe hij welzijnsjournalist werd, minder succesvol hoofdredacteur, voortvarend beleidschrijver en tenslotte hoe hij het woord burgerkracht muntte, waarmee hij furore maakte.

Ik wil aan die geschiedenis nu eigenlijk niets toevoegen. U kunt zijn biografisch verhaal op het net nalezen en wie het essay nog niet gelezen heeft, kan straks een exemplaar meenemen. Wat ik nu wel wil doen is u meenemen in een van de vele anekdotische verhalen die Nico de afgelopen maanden uit zijn enorme geheugen wist op te dissen. Het is een veelzeggend verhaal over de kleine Nico de Boer. We gaan terug naar het jaar 1962, de net zevenjarige Nico zit in Bovenkarspel op de lagere school in een bomvolle klas als zijn juffrouw - volgens Nico omdat ze vermoedelijk dringende behoefte had om een sigaretje te roken - tegen de klas zegt: Kinderen, pak je tekenpapier en ga een huis tekenen.

De kinderen doen dat braaf - we schrijven 1962, toen ging dat nog zo - en nadat de juffrouw haar sigaretje heeft opgerookt, loopt ze door de klas om te kijken hoe het werk vordert. Alle kinderen tekenen een huis zoals dat hoort - twee schuine daken, wat ramen en een deur, en een poppetje ervoor met van die sprietjes. Maar als de juf bij Nico komt, blijft ze staan. Nico heeft geen huis getekend, maar is begonnen met een hek om de ruimte af te bakenen waarbinnen later dat huis gebouwd moet worden. Nico!, zegt de juf een beetje bozig, wat hadden we afgesproken: je moest een huis tekenen!

Een normaal kind zou op dit moment enigszins van slag van raken, al zeker in 1962. Maar Nico niet. Hij keek haar onthutst aan. Hij vond het:

1) onbegrijpelijk dat kennelijk van hem verwacht werd een huis te tekenen zonder dat je precies had afgegrensd waar dat huis dan moest staan, en 2) minstens zo belangrijk - hij vond de juffrouw verschrikkelijk dom. 57 jaar later kon hij daar nog verontwaardigd over zijn.

Het lijkt een anekdote van niks. Maar toch zit hier alles van de grote Nico de Boer in verstopt. Allereerst: Nico werkte altijd buitengewoon ordelijk, hij zette altijd eerst het raamwerk neer, en begon dat gewoon systematisch in te vullen, tot het moment dat het af was. Zijn geschreven teksten waren opgemaakt volgens een strak format en volgens mij heeft hij in zijn hele leven nooit een deadline gemist. Juist omdat hij zo ordelijk was, kon hij bij tijd en wijle ook erg ingewikkeld doen. Voor ordelijke mensen zoals Nico is ingewikkeldheid een uitdaging, voor wat minder ordelijke mensen, die Nico zelfs in zijn naaste omgeving tegen kwam, is ingewikkeldheid een beproeving. Maar Nico was nooit te beroerd om alles nog eens ordelijk uiteen te zetten.

In de tweede plaats spreekt uit het voorbeeld zijn aangeboren eigenzinnigheid. Nico was een autonoom denker, verslond boeken, nam alles gulzig op en verwerkte het op zijn eigen manier in zijn verhalen en meningen. En als zijn hek was geplaatst en het huis op een stevig fundament gebouwd was dan moest je wel met hele goede argumenten komen om hem op andere gedachten te brengen.

En in de derde plaats spreekt uit de anekdote dat Nico een enorme hekel had aan domheid. Dat heeft hij zijn hele leven vol gehouden. Ik weet niet of er mensen zijn die Nico de afgelopen maanden op Twitter nog hebben gevolgd, maar zo af en toe deed hij daar iets wat de meesten van ons al lang hebben opgeheven: hij haalde het bloed onder de nagels vandaan van een aantal notoire klimaatontkenners door ze met slimme vragen op stang te jagen, waarna ze al snel met modder begonnen te gooien. De juf in 1962 was erg, maar deze types vond hij nog een slag rampzaliger.

Georganiseerd, eigenzinnig en een drang tot argumenteren op niveau -het zijn allemaal eigenschappen die van Nico de bijzondere persoon hebben gemaakt die velen in hem gewaardeerd hebben. Want met zijn ordelijkheid, zijn vermogen tot analyseren en helder formuleren heeft hij velen vooruit geholpen, mijzelf inclusief, want hij heeft bij zeker twee boeken van mij eerst een hek gebouwd en mij daarmee enorm geholpen om daarbinnen een leesbaar huis neer te zetten.

Maar naast dit alles was Nico gewoon een warm mens. Met een enorm gevoel voor humor en daarmee - ondanks zijn serieuze inborst - een sterk gevoel voor relativering. Geen gesprek zonder kwinkslag, geen ontmoeting zonder vrolijkheid. Hij had een protestantse wijze van werken en een katholiek gevoel van humor. Pas de laatste maanden ben ik er achter gekomen dat dat te maken heeft met zijn afkomst uit de kleigronden van West-Friesland, uit een katholieke enclave omringd door noeste protestantse arbeiders en boeren.

Waarschijnlijk dezelfde juf als die van het huis vroeg Nico ooit om een opstel te schrijven over de hemel. Ook al zo'n begrip waar moeilijk een hek omheen te zetten valt. Dus beschreef hij de hemel als een ritje achterop bij zijn vader op de brommer door -en dat was belangrijk -een heuvelachtig landschap, want hij kon zich niet voorstellen dat die strakke tot de horizon reikende kleigronden van het West-Friese landschap de hemel zouden opsieren.

Je zou hopen dat hij nu in de hemel achterop een brommer, een elektrische dat wel natuurlijk, bij zijn vader door een heuvelachtig landschap aan het rijden is. Ik zou het hem gunnen. Maar Nico was te rationeel om in een hiernamaals te geloven. Dat is toch vooral iets voor domme mensen. Als je er geen hek omheen kunt plaatsen kan het niet bestaan. Daarentegen heeft hij de laatste maanden, of preciezer de laatste jaren, grondig, dat wil zeggen op zijn Nicojaans, nagedacht over de dood.

Hij vertelde erover in een prachtig geschreven Canon die hij de laatste maanden over zijn eigen leven op schrift stelde. Hij schreef over de dood: 'Wat mij erg hielp waren de stoïcijnen met hun mooie dictum *'Waar ik ben, is de dood niet - waar de dood is, ben ik niet'*. Geweldig: laat je de laatste jaren van je leven niet door de neus boren, want je bent nog niet dood; gedraag je niet als een aanstaande dode, je leeft toch. En vrees niet voor de dood, want als die er is, ben jij er niet meer om je daar druk over te maken. Die gedachten (...) gaven me voortdurend inspiratie om het onderste uit de kan te halen. Ze gaven me de rust om eindeloos te genieten van de liefde van de mensen om me heen.'

Zo kwam hij nader tot ons dan ooit. Hij concludeerde: 'Misschien is dat wel een van de bijzonderheden van doodgaan aan ALS: je hebt statistisch gezien vanaf de diagnose vier jaar de tijd om je zonder enige hoop voor te bereiden op de dood. Er is waarschijnlijk geen mens ter wereld die erin slaagt drie jaar lang te rouwen om zijn naderende dood. Hoe dan ook: ik niet. Doodgaan went.'

Maar Nico was een doordenker dus schreef hij iets later: 'Ja kijk, de stoïcijnen hadden toch een te platte opvatting over de dood. Die kan namelijk wel degelijk ook zijn waar jijzelf bent. (...) het is net als in de natuur: elk leven heeft al vanaf zijn begin de kiemen van de dood in zich. De stof die in de herfst de blaadjes rood kleurt, zit er al in de lente in. Zo is sinds maart 2017 mijn leven vol van de onafwendbare dood. Langzaam doodgaan is vooral een sociaal proces waarin je je beetje bij beetje moet losscheuren van de mensen om je heen.'

Doodgaan went dus niet.

Hij heeft zich vorige week donderdag op een indrukwekkende wijze {met opgeheven hoofd' van ons losgescheurd.

Hij heeft ons met zijn dood achtergelaten.

Velen van ons wisten dat het zou gebeuren, maar toch kwam het hard binnen.

We wisten dat het zou komen, maar toen het er was voelde het als een verschrikkelijke leegte, als een groot leeg wit papier, zonder Nico om daar een hek omheen te tekenen.

Maar vol met herinneringen hoe hij dat in het verleden gedaan heeft.

Er zit niets anders op dan die te koesteren.